

Äldrepolitiken närmar sig sin ättestupa

Svenska politiker och äldreforskare är eländesfixerade. Se möjligheterna i stället för alla problem, uppmanar fil dr Hans-Erik Olson som hittat goda exempel utomlands.

I våras presenterade Finansdepartementet sin långtidsutredning. Den innehöll ingen ljus bild av äldrepolitikens framtid. Utredningen ifrågasatte våra möjligheter att klara av vård och omsorg på ett jämställt sätt. Valsituerade pensionärer kommer att köpa de tjänster de vill ha, medan de fattiga få hålla tillgodo med det som bjuds. Äldrepolitiken närmar sig sin ättestupa.

Många försöker beräkna hur mycket "vård och omsorg" vi kommer att behöva om 20-30 år. Problemet med sådana beräkningar är att ingen vet hur stort vårdbehovet kommer att bli. Just därför blir denna exercis rätt ointressant.

I stället borde vi diskutera hur vi idag kan agera för att minska vårdbehovet i framtiden! Den debatten förs knappast alls, vare sig inom politiken eller inom forskningen. Tvärtom! Av dagens debatt får vi lätt intrycket att en plats på långvården är ofrånkomlig för oss alla.

På det politiska fältet finner vi en orsak i Ädelreformen. Kommunerna fick ansvar för äldres "vård och omsorg", vilket har lett till att "äldre" och "vård och omsorg" har kommit att framstå som oupplösligt förknippade med varandra. Säreget, då vi alla till och från kan behöva vård och omsorg - från vaggan till gravan.

Majoriteten klarar sig själva

"Vård och omsorg" är således inget unikt för just äldre. Statistiken visar dessutom att bara 16 procent av alla som är 65 år och äldre har kontakt med äldreomsorgen, inklusive hemtjänsten. Motsvarande andel för gruppen 80 år och äldre är 38 procent. Majoriteten klarar sig alltså själva. Att äldre möjligen kan ha viktigare behov än "vård och omsorg" är dock inget som kommunal äldrepolitik har uppmärksammat i någon högre grad.

"Varje krämpa har sitt skri, enbart hälsan tiger still" säger talesättet. Så kan också svensk politik karakteriseras. Alla "eländen" och "problem" har sina politikområden, men vem är minister eller kommunalråd för "det goda livet"? Alla är ju inte intresserade av "kultur" eller "idrott". Vilken politiker bryr sig i om vi mår bra eller inte? Huvudsaken är ju att vi har hälsan och därför kan gå till jobbet i morgon eller i varje fall inte belastar sjukvårdsbudgeten.

Om vi medborgare har valt politiker som saknar visioner och handlingskraft, så borde väl äldreforskarna kunna bidra till en mer spännande debatt? I maj samlades nordens gerontologer till konferens i Stockholm. Visserligen är jag inte gerontolog utan statsvetare, men när jag gick igenom programmet slogs jag av den entusiasm som forskarna visade för alla de problem och eländen som vi kan råka ut för när vi blir äldre.

Några forskare tog visserligen upp den fysiska aktivitetens betydelse, men jag fick inte klart för mig om äldre skall röra på sig för att det är "nyttigt" - man kan ju bli sjuk av att sitta stilla - eller för att det kan vara kul?

Min slutsats av gerontologkonferensen är klar: Det är pyton att bli gammal!

Varför så eländesfixerade

Varför är också äldreforskarna så eländesfixerade? Ett skäl ligger i finansieringen. Det är lättare att få forskningsstöd för projekt som känns bekanta av bedömarna i råd och stiftelser. Att komma utifrån med nya perspektiv är svårt i alla forskningsområden!

Ett annat skäl är vetenskapsteoretiskt. Det jag hittills har läst av äldreforskningen har visat sig vara väl så impregnerad av funktionalistisk vetenskapsteori. Den reducerar aktörerna till spratteligubbar i strukturerna. När vi blir äldre kommer krämporna och då är det ju lika bra att "gilla läget".

Funktionalismen är ett försök att inplantera ett naturvetenskapligt synsätt i samhällsvetenskapen för att få denna att bli mer "vetenskaplig". Problemet är att vi människor inte åker på räls genom livet. Vi kan faktiskt välja om vi vill svänga vänster eller höger, låt vara att vi inte gör våra val "efter eget gottfinnande, inte under omständigheter som ... (vi) själva valt utan under omständigheter, som är omedelbart för handen givna och redan existerande" för att tala med Karl Marx.

Tillspetsat uttryckt: Vi kan välja om vi vill hamna på långvården eller inte! Med en aktörsteori i botten borde äldreforskningens huvudproblem därför bli: Vilka vägval behöver vi göra för att inte hamna på långvården?

Politiskt har den frågan nu ställts av Senior

2005 i sitt slutbetänkande (SOU 2003:91). Den levererar ett spänstigt nytänkande inom äldrepolitiken där "stimulering och aktivering" blir minst lika viktig som "vård och omsorg". Vi får hoppas att förslagen också genomförs.

Men hur är läget inom äldreforskningen? Under några år har jag försökt hitta en forskningsmiljö där "stimulering och aktivering" står högst på dagordningen. I Sverige har jag ännu inte hittat någon.

Dussintal böcker på engelska

Jag har också letat efter publicerad forskning som med god bredd och djup penetrerar frågan. Det enda jag har hittills hittat är ett projekt som Bengt Arnetz och Töres Theorell drev på ett servicehem i Stockholm i början av 1980-talet. Där lyckades man med enkla medel på ett halvår öka de äldres aktiveringsgrad med 350 procent (sic!). Resultaten publicerades 1986 (Social aktivering av äldre, IPM).

"Därefter har landets äldreforskare gått ner sig i eländesträsket! Jag måste uppenbarligen emigrera, ty utomlands blomstrar kreativiteten".

Därefter har landets äldreforskare gått ner sig i eländesträsket!

Jag måste uppenbarligen emigrera, ty utomlands blomstrar kreativiteten. På engelska finns ett dussintal böcker på temat "Leisure/activity and ageing". Den första kom redan 1961. Därtill kommer en ökande ström av artiklar. 2002 publicerade den kanadensiska vetenskapliga tidskriften *Loisir et Société-/Society in Leisure* 25(2002):2, ett temanummer om "Trends in Leisure in Later Life".

Det är just inom det fritidsvetenskapliga (Leisure Science, Freizeitwissenschaft, Recreation Management) forsknings- och utbildningsfältet som vi kan förvänta oss diskussioner kring hur vi skall höja vår livskvalitet och

välbefinnande också på äldre dagar. Det är just den frågan som fritidsvetenskapen – närmast okänd i det arbetsamma och "nyttiga" Sverige – ägnar sig åt.

I stället klagar våra myndigheter på att så få väljer gymnasiets Omvårdnadsprogram. Det är väl inte konstigt. Varför skall 15-åringar frivilligt välja att arbeta i äldresektorns "dödens väntrum" där enbart "vård och omsorg" står på programmet i avvaktan på slutet?

Måste tänka nytt

Skall vi få ungdomar att vilja arbeta med äldre, så måste vi tänka nytt. Även här kan inspiration hämtas från fritidsvetenskapliga högskoleutbildningar där kurser på temat "leisure and ageing" nu blommar upp. I Sverige fortsätter vi dock att utbilda massor av ungdomsledare, men knappast en enda "äldreledare". Att läsa demografi är tydligen svårt! Kanske är dock ett nytänkande på gång.

Malmö högskola startade hösten 2003 en utbildning i Äldrepedagogik. Den är ännu bara på 80-poäng, men kan säkert utvecklas om perspektivet breddas. Det har man förstätt i Danmark.

Vid Jydske Pædagog-seminarium i Århus finns ett Centre for Ældrepedagogik. Verksamheten bygger på föreställningen om att livslångt lärande inte slutar vid 67 utan att även 90-åringar kan utveckla sin intellektuella kapacitet.

Om vi i Sverige börjar se möjligheterna i stället för alla problem, så kan det nog bli både kul och utvecklande att arbeta även på äldrepolitikens institutioner. Men först måste vi nog välja politiker, som tycker att "ha kul" är ett viktigt politikområde!

Kan vi inte importera någon från Toronto i Canada? I ett officiellt program från 1991 skrev staden "att ha kul (having fun) är en nödvändig förutsättning för hälsan"! Tja, vad är det för fel på politisk arbetskraftsinvandring? ♦

*Hans-Erik Olson,
fil dr & fritidsvetare*

"I det avsnitt som Odén retat upp sig på nämns inte ordet ålderism".

Tre repliker på Åsikten i förra numret, se nästa sida!